

MAGYAR ANDRÁS

**Az ormospusztai
munkások
olvasókörének története**

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE ÉS MISKOLC
MUNKÁSKÖNYVTÁRAINAK TÖRTÉNETE

4. sz.

MAGYAR ANDRÁS

**Az ormospusztai munkások
olvasókörének története**

MISKOLC 1971

Lektorok:
FULOP GÉZA
GÖNCZI IMRE
VISZOCZKY GYÖRGY

A dokumentumok másolatait készítette:
BUCSI JENŐ

Kiadja a Szakszervezetek Borsod megyei Tanácsa Központi Könyvtára
Miskolc
1971

ELŐSZÓ

A Borsodi Munkáskönyvtárak Története sorozat újabb füzetét tartja kezében az olvasó. Az eddig megjelent tanulmányok is komoly elismerést váltottak ki az érdeklődők között, világosan kirajzolódott bennük az a törekvés, hogy felszínre hozzák és az utókor számára megörökítsék mindazt, ami megyénk szakszervezeti mozgalmának történetében — elsősorban kulturális téren, de nemcsak ebből a szempontból — figyelemre méltó.

Az előttünk álló munka hiteles dokumentumok alapján, tudományos igényességgel, ugyanakkor olvasmányos formában tájékoztat egy kis bányásztelepülés — Ormosbánya — munkásainak életéről, egy olyan időszakban, amikor újra meg kellett tanulni élni és harcolni egyaránt. Megértjük és érzékelni tudjuk elolvasása után, hogy az itt lakó bányászok milyen erőfeszítések árán kívántak kitörni elszigeteltségükből. Kellően értékelhetjük, hogy az adott, akkor természetes életkörülményeik mellett milyen súlyos volt még az a béklyó, amit a korabeli politikai rendszer font a munkásság köré, „politikai” elszigetelésükre. A kis ipartelepülés lakói a Munkás Olvasókör létrehozásával, az öntevékeny művészeti csoportok életre hívásával nemcsak szűkebb pátriájuk határait lépték át, de országos jellegű rendezvényeikkel örömet és rangos elismerést is szereztek maguknak a megyehatárokon túl is.

A Munkás Olvasókör története, a korkép hiteles megrajzolása megkapó és tanulságos.

Nem jelentett földrengető eseményt az ormosbányai bányászok sztrájkja, de rámutatott arra az erőre, ami a munkásság összefogásában rejlik, és figyelmeztetést nyújtott a bányagazgatóság számára. Az olvasókör 1924-ben történt megalakítása, programja és tisztségviselőinek összetétele pedig a munkások kulturálódási igényeinek alig cáfolható bizonyítéka. Életkörülményeik javítására irányuló törekvéseik határozott felelősségvállalással is párosultak, az út és az eszközök megválasztása az adott és korlátolt keretek között is példamutató.

Ma már tudjuk, hogy a munkások filléreire épített olvasókör olyan tőkévé gyarapodott, amely a munkáskultúra fejlesztésének vált alapjává.

E gondolatok jegyében ajánlom a tanulmányt olvasóink szíves figyelmébe.

LENGYEL ÁGOSTON

B e v e z e t é s

Ormosbánya történetéről kevés írásos forrás maradt fenn. A megyei monográfiák is csak Disznóshorvátal kapcsolatban említik. Ormosbánya (középkori nevén Ermes, Ormus, Ormos, majd Ormospuszta) pedig már a szkíták és a kelták idejében is lakott hely volt. Szkíta és kelta emlékek szép számmal kerültek elő (kard, zabla, olló, nyakperec) Ormosbánya környékén. Az ókori történetírók szerint a kelta népesség egy időben Felső-Magyarország területét is birtokolta és főleg bányászattal foglalkozott. A legrégebbi ellenőrizhető adatok szerint 1279-ben e hely már magyarok által lakott település, ekkor IV. László a szomszédos Suhoggyal kapcsolatban tesz róla említést. A kis település 1403-ban a Perényiek tulajdonába kerül, s amikor 1613-ban a király elzálogosítja Ormost, már Szendrőhöz tartozik. Ezt követően a település többször is gazdát cserél és 1634-ben Rákóczi György tulajdonába kerül. Később a gyakori török támadások következtében a lakosság egy része elpusztul, helyére a szomszédos Disznóshorvát lakosaiból telepítenek át. 1864-ben Ormospusztát Disznóshorváthoz csatolják, s ezzel az adminisztratív intézkedéssel Ormospuszta megszűnik mint önálló település.

Disznóshorvát környékén szénbányászattal már a kiegészítés korában foglalkoztak. Az Ormospatak völgyében a Rudabánya—Kazincbarcika vonalon 1880-ban keskeny nyomtávú vasúton szállították a szenet. Nagyobb mérvű változás a település életében azonban csak 1897-ben következik be a kiegészítést követő általános iparfejlesztés és gazdasági fellendülés során, amikor az állam a Diósgyőri Vas és Acélgár szénüzemének biztosítására Radvánszky Kálmán bárótól 900 ezer koronáért megvásárolja Ormospuszta szénhasználati jogát. Ezt követően tárják fel az első szénbányát Ormospusztán. Mélyfúrással — amelyet Bartalos Árpád vezet — megállapítják a szénterületek pontos fekvését és 1909-ben sor kerül a két lejtőszakna megnyitására, amely egyelőre csak a felső széntelepeket tárta fel.

1909 őszén a bányüzemet Hibbey Hosztják Albert bányamérnök veszi át, s ekkor indul meg a bányatelepülés kiépítése, amelynek befejezése az első világháború eseményei miatt elhúzódik és csak a húszas években fejeződik be.

Közben 1911—1912-ben megépül az Ormospuszta—Barcika közötti normál nyomtávú vasút, majd egy évvel később, 1913. augusztus 18-án ki-gyulladt az első, saját termelésű energiával működő villanylámpa a bányáés lakótelepen. Ugyanezen év szeptember 9-én pedig elindult az első csille szén az aknától az osztályozóhoz.

A világháború fokozott követelmények elé állítja a bányát. 1914—1916 között megduplázódik a termelés (egymillió mázsa fölé emelkedik) s ezen a szinten állandósul egészen a háború végéig.

A háború okozta nehézségek miatt 1917-ben szervezetté válik a kezdeti munkásmozgalom Ormospusztán (a bányászdolgozók száma ekkor 252 fő). A szervezkedés 1917 végére sztrájkba csapott át. Október 8-án az ormospusztai üzemfőnök jelenti Allender gyárfőnöknek Diósgyőrbe, hogy megjelent nála a munkások képviselőjében nyolc dolgozó, akik követelték, hogy az üzemvezető azonnal intézkedjék az október havi zsírnak és szalonnának október 15-e előtti kiosztásáról, mert a munkások már azon a ponton vannak, hogy élelem nélkül tovább dolgozni nem tudnak. Az esettel kapcsolatban az üzemvezető azt is jelenti, hogy szeptemberben már csak öt dekagramm zsírt és margarint tudtak a munkásoknak fejenként kiosztani. Szalonnát csak a családfők kaptak, személyenként fél kilót abból, amelyet szeptemberben soron kívül kiutaltak. Október óta azonban nincs zsír, nincsen főzelék, „így és ilyen körülmények között el lehetünk készülve a legrosszabbakra.”

A munkásság ilyen panaszát meg lehet érteni — írja az ormosi üzemvezető — mert naponta nagy erőfeszítés mellett dolgoznak, s ha nem adatik meg nekik az élelem, akkor teljesen illuzórikus minden bér- és fizetésemelés. Másrészt a munkásság egyéb panasza, mely a régi rendnek, bevezetett szokásoknak felforgatására irányul, teljesen indokolatlan, s minden kétséget kizáróan a Népszavának nevelő hatása tűnik ki belőle.

Amikor az üzemvezető az élelmezés helyzetéről tájékoztatta a munkásságot, s közölte, hogy az illetékes fórum foglalkozik az ügyekkel és a köz-élelmezési miniszter is a helyszínre jön, hogy mindenről tájékozódjék, erre a munkásság egyöntetű válasza: „könnyű a miniszternek jóllakott hassal beszélni.”

A nyolctagú munkásbizottság nemcsak élelmet, hanem béremelést is követelt. Kérték továbbá azt is, hogy saját mézárszék megnyitását engedélyezzék, és tüzelésre öt mázsa szén, mázsánként egy koronáért, utaljanak ki a dolgozóknak.

Az elégedetlenség oka — az üzemfőnöki jelentés szerint — elsősorban az élelemhiány, továbbá a ruházati cikkek megvásárlásánál tapasztalható tisztességtelen kereskedelmi árak, de jelentékeny része van benne a „felbújtásnak is, amely az élelmet nélkülöző embereknek sikereket érhet el” Az ormospusztai üzemfőnök a továbbiakban arról ír, hogy ilyen felbujtók a bányauzemben is vannak, s ha ezeket el lehetne távolítani, az elégedetlenség

is kevesebb lenne, éppen ezért felhatalmazást kérnek a munkásmozgalmi vezetők katonai szolgálatra történő bevonultatására.

A különböző nehézségek forradalmasító hatására hamarosan sztrájk tört ki Ormosbányán. 1917. október 24-én letörésére két század katonaság vonult ki. A parancsnok a vezetők kiadatását követelte, s mivel ez nem történt meg, 117 bányászt hurcoltak el Kassára. De a bányaüzem vezetője ezzel sem elégedett meg, a családtagok elvitelét is követelte. Október 26-án pedig 40 munkást vonultattak be Sajószentpéterre.

Súlyosbította a munkások helyzetét és akadályozta szervezkedésüket és harcukat az is, hogy a belügyminiszter rendeletileg tiltotta be a munkások szervezkedését. A Magyar Tanácsköztársaság idején Diósgyőr és a hozzá tartozó üzemek, így Ormosbánya is, jelentős szerepet vitt a szervezkedésekben, bár a szociáldemokraták fékeztek a munkásság forradalmi irányvonalat. Az ellenforradalmi korszak mozgalmi pedig a különféle kisipari dolgozók sztrájkmozgalmaiban, a bánya-alkalmazottak sztrájkjaiban jelentek.

A Tanácsköztársaság bukása után uralomra került fehérterror és reakció megtorló intézkedései eleinte minden munkásmozgalmi tevékenységet visszaszorítottak. Csak 1924-től történik valamelyest változás, amikor a Munkás Olvasókör is megalakulhatott.

A szervezkedés jelei azonban már az előző évben megmutatkoznak. 1923. április 15-én Borbély-Maczkó Emil, Borsod megye főispánja látogatást tesz Ormospusztán. A bányamunkások a sporttelep felépítését és a munkáslakások rendbehozatalát követelik tőle. A bérkövetelésekről pedig ugyanazonnap Bánszálláson tartanak konferenciát. Bányászünnepség keretében adják át Sajószentpéteren a munkás olvasóegylet új helyiségét, Rudolftelen a Kaszinót nyitják meg, Disznóshorváton pedig kultúrműsor keretében az Ella-aknát. Mindezek kedvezően hatnak az Ormospusztai Munkás Olvasókör megalakítására.

Jellemző a korabeli társadalmi és kulturális életre amit a Magyar Jövő című miskolci napilap 1923. évi 153. számában ír: „Az emberek 80 százaléka titkolja politikai állásfoglalását, még barátai előtt is színleli igazi meggyőződését. Csak az olvasott újságokon keresztül lehet ezt megismerni. A Népszava csak miskolci árusításban márciusban 1010, júniusban pedig már 1400 példányban kelt el. A Népszava előretörése az összes fővárosi lapok 33,8 százalékát teszi ki. Ez a szégyenletes arányszám komoly intelmet jelent azok számára, akik a magyarság jövőjét a szívükön viselik.”

1924-ben ismét sztrájkolnak a bányászok. Különböző ígéretekkel próbálják munkára bírni őket, de ténylegesen keveset tesznek helyzetük javítására. Hogy az ígéretekben a későbbiek során sem volt hiány, az Tilles János bányaügyi főtanácsos 1930. március 15-én Pesten mondott beszédéből is kitűnik. „A munkabérnek arányban kell lenni a teljesített munkával és ha mégis differenciák támadnak a munkáltató és a munkásság között, a békéltetésnél elv legyen: többet ésszel mint erővel.”

1931. május 25-én, máig is ismeretlen okból, kigyulladt és leégett a fából készült szénosztályozó. A tűzvész miatt 300 bányászcsalád kenyere került veszélybe. A bányaüzem munkája hosszú időre megbénult. A törzsmunkások is csak csökkentett kereseti lehetőséggel tudnak elhelyezkedni a vasgyárhoz tartozó üzemekben. A tűzvész miatt két éven át lóvontatással történik a szállítás és ideiglenes rakodó működik. 1933—1934-ben felépül az új szénosztályozó, s ettől kezdődően ismét fokozottabb lehetőség nyílik a környék lakosságának elhelyezkedésére a bányákban.

1930. december 20-án Istók László községi vezető-tanító beadvánnyal fordul a képviselő testülethez, s ebben indítványozza, hogy „Ormospusztát Ormos bányatelepnek neveztessek el.” Az indítványt a képviselő testület elfogadja s ettől kezdve Ormospuszta Ormos bányatelep néven szerepel.

A bányatelepen 1930-ban — az akkori népszámlálás szerint — 180 család lakott, az összlakosság száma 1352 fő volt. A munkások ekkor általában szegénysorsúak voltak és eléggé alacsony mindennapi keresetükből egyik napról a másikra éltek. A többségnek ingatlan vagyona nem volt, két keze munkájából tartotta el magát és családját. Erős kötelék vagy lokálpatriotizmus a telephez nem fűzte őket. Korán szakítanak a népi viselettel. A lakosságnak népművészete, háziipara, népi hagyományai és népmeséi nincsenek, mert amit a betelepüléskor magával hozott, a megváltozott életviszonyok között azt is hamar elveszítette.

A második világháború kitörésekor a bányaüzemet hadiüzemmé nyilvánítják. Az üzem katonai irányítás alá kerül, s ez kihat a kulturális életre is. A felszabadulás után, 1946. október 15-én, az I. és II. aknát leválasztották a Diósgyőri Áll. Vas- és Acélgyártól és a két akna a Magyar Állami Szénbányák R. T. ormospusztai bányaüzem nevet vette fel.

1950. szeptember 9-én Disznóshorvát községet Izsó Miklós halálának 75. évfordulóján Izsófalvának nevezték el. 1953. július 1-én Ormospuszta nevét Ormosbányára változtatták, s létrehozták a tanácsi kirendeltséget, amely jelenleg közigazgatásilag Izsófalvához tartozik.

Az Ormospusztai Munkás Olvasókör története

Az ormospusztai bányatelepen 1917 és 1920 között, a bányamunkások háború alatti komolyabb szervezkedése idején történik az első kísérlet az olvasókör megalakítására. Egyik szervezője Szemán István bányauzemi lakatos, a későbbi elnök volt. Hogy az olvasókör mégsem alakult meg ekkor, annak egyik oka az volt, hogy Szemán Istvánt a bevezetőben említett sztrájk miatt az alapító tagokkal együtt Kassára hurcolták és besorozták őket korábbi alakulataikhoz katonának. A másik ok, ami a kör megalakulását akadályozta az volt, hogy a belügyminiszter ebben az időben (1920—1924) és a rá következő években is a munkásoknak semmiféle összejevetelt vagy szervezkedést nem engedélyezett. Az akkori belügyminiszter Klebelsberg Kunó rendelettel tiltotta az új szervezetek létrehozását is. Megengedte ugyan, hogy egyes esetekben kivételt tegyenek — elsősorban olyan egyletek esetében, amelyeknek megalakulását „közérdekből” indokoltnak tartotta. Nem nehéz kitalálni, hogy az ellenforradalmi rendszer kezdetén ez a közérdek mit jelentett és milyen célokat szolgált. Semmiképpen nem kedvezett a munkásszervezeteknek, sőt kifejezetten ellenük irányult. De korlátozta a rendelkezés a már működő régi egyletek működését is, mivel a belügyminiszter állítása szerint, ezek az egyletek kérelmeikkel valósággal „előzönlík” a vezetése alatt álló, amúgy is túlterhelt minisztériumot.

Kötelezte a már működő egyleteket arra is, hogy az alapszabályokat záradékolják és záró paragrafusként vegyék be az alábbiakat: „Azokban az egyesületekben, ha az egyesület, vagy kör az alapszabályokban előírt célját és ügyrendjét be nem tartja, hatáskörét túllépi, államellenes működést fejt ki, a közbiztonság, a közrend ellen, úgy a miniszter a működését felfüggesztheti és végleg fel is oszlathatja.”

A hatóságok országszerte szerették volna megnyerni céljaiknak, vagy legalábbis befolyásolni ebben az irányban a munkásság különböző rétegeit. Ondrus gyárigazgató 1920. október 14-én körlevélben hívja fel a vasgyárhoz tartozó egyesületeket és az üzemeket, hogy a Petőfi társaság október 17-én a miskolci Nemzeti Színházban hazafias propagandaünnepséget rendez. A körlevél hangsúlyozza, hogy „erős nemzeti érzéstől áthatott kulturális törekvésekről lévén szó, ezért az üzemek mindent kövessenek el, hogy a propagandaünnepség méltó legyen Miskolc és környékének ismert hazafias közönségéhez.

Ilyen körülmények között került sor végül is az ormospusztai munkás olvasókör megalakítására. 1924-ben a bányauzem termesteri szobájában

Szemán István, Dulházi János, Zombori János és egy Bilik nevezetű munkás elhatározta, hogy alakít egy „asztaltársaságot”. Miután Bilik Rudabányán lakott és jól ismerte az ott akkor már működő tiszti és altiszti kaszinó könyvtárait, úgy határoztak, hogy Rudabányán találkoznak a könyvtárban és az ottani tapasztalatok alapján kezdik el a szervezést. Megbeszélték a megalkotás részleteit, a szervezeti szabályzat tervét és az ügyrendi elképzelést, Előfizettek két folyóíratra (Az Est és Budapesti Hírlap), s ezeket, valamint két miskolci napilapot (Reggeli Hírlap, Magyar Jövő) az „Ormospusztai Iparos Asztaltársaság” címére rendelték meg. Az eseményről ekkor a bányai üzem főnöke és a telep lakossága még nem tudott. A későbbiek során — amikor helyiségre volt szükségük — kérték Hibbey Hosztják Albert bányakapitányt, hogy biztosítson helyet az üzemi vendéglőben az asztaltársaság részére. Megállapodtak az alapító tagok abban is, hogy valaki naponként elhelyezi az újságokat az e célra kijelölt asztalon és ott mindig ügyeletet tartanak.

Tevékenységük kezdetben, a műveltség terjesztése mellett, az italforgasztás korlátozására is irányul. Határozatot hoznak, hogy mindenki csak saját részére rendelhet italt, úgynevezett „köröket” senki másoknak nem kérhet. E célkitűzés pozitív hatását bizonyítja az a tény, hogy a tagok száma rövid időn belül jelentősen megnövekszik.

Viták folytak a szervezeti kérdésekről, az olvasókör jellegéről és elnevezéséről. A tagság egyik része „iparos” vagy „vasas” olvasókört, míg mások „bányász” olvasókört akartak. Végül is kompromisszumos megoldás született és az egyesület az Ormospusztai Munkás Olvasókör nevet vette fel.

Megválasztják az olvasókör ideiglenes tisztikarát:

1. Elnök:	Szemán István lakatos
2. Díszelnök:	Hibbey Hosztják Albert üzemfőnök
3. Alelnök:	Dulházi János lakatos
4. Jegyző:	Kovács József tanító
5. Pénztáros:	Zombori János borbély
6. Ellenőr:	Matusek Lajos esztergályos
7. Könyvtáros:	Bittner Mihály bányamunkás
8. Rendező:	Heinisch Sándor tanító
9. Háznagy:	Pagány Károly asztalos
10. Díszletmester:	Zofián István segédmunkás.

Az olvasókör célját az alapszabály nyolcadik paragrafusában fogalmazták meg: „A tagok önművelés által a közműveltség előmozdítása, a nemzeti érzés ápolása, ismeretterjesztő előadások és tanfolyamok rendezése. E célra szolgálnak a nemzeti irányú lapok és szépirodalmi folyóiratok, műkedvelő előadások, dal- és felolvasó estélyek.”

Az alapszabályban rögzítették a tagsági lehetőségeket is. E szerint alapító tag az lehet, aki 50 pengő alapítói díjat befizet; rendes tag, aki a bányászumnél alkalmazott dolgozó és a 17. életévét betöltötte; pártoló tag, aki egy évre öt pengőt vagy havonta 50 fillért befizet. Ennek fejében a rendes tagok használhatják az egyesület tulajdonát képező könyveket, lapokat. A tiszteletbeli és pártoló tagok díjtalanul használhatják az egyesület könyvtárát és a lapokat.

A könyvtáros feladatát az alapszabály tizenötödik paragrafusában fogalmazták meg: „A könyvtáros vagyoni felelősség mellett kezeli az egyesület könyvtárát. Nyilvántartja az olvasásra kiadott könyveket, s ellenőrzi azoknak jó karban és előírt időben való beadását. A választmány által meghatározott időben könyvtári órákat tart, s az olvasásra kiadott könyvek elvesztése vagy rongálása esetén azok megtérítése és kijavíttatása ügyében javaslatot tesz a választmánynak. Minden negyedévben jelentést tesz a selejtezendő, illetőleg javítandó könyvekről. Ellenőrzi a lapok megérkezését és a kiolvasott lapokat összegyűjti. Az évi rendes közgyűlés előtt összefoglaló évi jelentést tesz a választmánynak a könyvtár állományáról és igénybevételeiről.”

Az olvasókör számára megvásárolták Kovács József tanító, olvasóköri jegyző kb. 300 kötetes könyvtárát antikváráron, kötetenként átlagosan egy pengőért. Az állomány értékes, műfaji megoszlása jónak mondható, zömmel magyar és külföldi klasszikusok műveiből (Ady, Móricz, Mikszáth, Jókai, Móra, Gárdonyi, valamint a teljes Shakespeare- és Wells-sorozatból) tevődött össze. Az ismeretterjesztő és szakirodalom a kor közismert, olvasott és divatos műveiből állott, köztük számos értékes munkából, mint pl. Kautsky: Marx gazdasági tanai, Schmitt: Buddhám, Kardos: Magyar irodalomtörténeti életrajzok, Alkér: Magyar békeszerződés, A szakszervezeti szabadság Magyarországon, Bauer: A szocializmus útja, Madzsar: Az ember származása és a származástan vázlata, valamint teljes Freud-sorozat, Freud magyar tanítványának Ferenczi Sándor professzornak néhány kötetével. Ez az állomány csak kezdetben tudta kielégíteni az igényeket. Szükségessé vált tehát, hogy a közgyűlés foglalkozzék a könyvtár további sorsával.

Tisztázni kellett azt is, hogy milyen alapokból, ki és milyen könyveket vásároljon az olvasókör számára. Hosszadalmas viták után végül is olyan határozatot hozott a közgyűlés, hogy a bányauzem dolgozóitól évente bizonyos összeget levonnak az olvasókör-alap javára. Külön meghatározták azt, hogy ebből évenként mennyit fordítanak könyvtári célra (irányelv volt személynként az egy pengő), ezt az összeget egy könyvlista kíséretében adták a könyvtárosnak. Az első vásárlásokat azonban mégsem a könyvtáros, hanem egy Bisztrai Sándor nevű üzemi lakatosra bízták, aki — pesti lakos lévén — a fővárosi antikváriumokból kedvezőbb áron vásárolta meg a könyveket. Ezeket alkalmilag vásárolt szekrényekben helyezték el, abban a helyiségben, ahol a szakszervezeti könyvtár ma is működik. A viszonylag kielégítő mennyiségű könyvállomány mellett szokatlanul kicsi volt a folyóiratok száma. A helyi napilapok közül is egyet-kettőt megrendeltek, általában a Miskolci Naplót és a Magyar Jövőt. Problémát okozott a Népszava megrendelése, mivel, mint „veszélyes” sajtóterméket az üzemfőnök nem engedélyezte, ezért titokban vásárolták meg, s titokban adták egymásnak olvasásra.

A könyvtár létrehozásával egyidőben megalakult a zenekar, a tánc-, az énekkar és a színjátszó csoport. A színjátszók rövid idő alatt rangot szereztek az öntevékeny színjátszásnak. Cserekapcsolatokat alakítottak ki a társegyesületekkel (Jószerecsse, Bányamécs stb.). A fellendülő és mozgalmassá vált kulturális élet folyamatosságát azonban egyre inkább nehezítette a rohamosan közelgő infláció, és az egyre nagyobb méreteket öltő gazdasági válság az 1920—30-as évek fordulóján.

A nagyvendéglő helyiségében gyakran szerepelnek máshonnan meghívott kulturális egyesületek is ebben az időben. A legnagyobb sikert a székely regösök aratják az úgynevezett „csüddöngető” táncukkal, valamint klasszikus magyar és székely dalok előadásával. Hasonló sikert ér el a miskolci tanítóképző műkedvelő csoportja ének- és zeneszámaival. Az előadásuk olyan nagy tetszést arat, hogy többször is meg kell ismételni. Az említett két esemény a sok sikeres előadás közül azért érdemel külön is említést, mert tiszta bevételüket a könyvtár könyveinek gyarapítására, valamint a zenekar részére hangszerek vásárlására ajánlották fel.

A könyvtárállomány minden évben öröndetesen gyarapszik. Az 1934-ben rendezett tízéves jubileumi ünnepségen már több mint 2000 kötet az összállomány. A közgyűlési beszámolóban arról is szó van, hogy még mindig kevés a szak- és ismeretterjesztő irodalom. Ugyanakkor pozitívként hangzik el, hogy ugyancsak kicsi a ponyvairodalom aránya is. A könyvtár álló-

mányát gondosan óvták a rongálódástól, ahogy ez a könyvtár használati szabályzatában is első helyen szerepel. „A könyvek igénybevételénél a könyvtáros, de különösen a könyvet igénybe vevő tag saját érdekében tartozik a könyv állapotáról, tisztaságáról meggyőződni és észrevételét a könyvtárossal közölni, mert a beszolgáltatott könyvek épségéért a kölcsönző tag a felelős.” A megrongálódott könyveket a sárospataki nyomdába vitték köttetni.

Az új vásárlásokról most már mindig a közgyűlésen döntöttek, ahol esetenként meghatározták a beszerzési összeget is. Az új könyvek vásárlásáról a könyvtárosnak a közgyűlésen minden esetben be kellett számolni, tájékoztatni kellett a tagságot, hogy milyen könyvekkel bővült a könyvtár állománya. Arról, hogy készült-e az állományról nyomtatott katalógus vagy jegyzék, nincs tudomásunk. Könyvtári vonatkozásban is jó kapcsolat alakult ki a szomszédos olvasóköri könyvtáraival, esetenként kölcsönkérték tőlük azokat a könyveket, amelyek nem voltak találhatók az ormospusztai könyvtárban.

Pontosan szabályozták a könyvtár adminisztrációját is. Nyomdai úton tagsági könyveket készítettek, ezekbe ragasztották a könyvtár szabályzatát. Az olvasóköri tagsági díjat egy évre 1 pengőben állapították meg. Ez azt is jelentette, hogy az olvasóköri tagoknak a könyvtár használatáért külön beíratkozási díjat nem kellett fizetniük, ellenben, aki két hét után nem vitte vissza a könyvet a könyvtárba, minden megkezdett hétre tíz fillér késedelmi díjat tartozott fizetni. A késedelmi idő is legfeljebb két hétig tarthatott. A tagsági könyvvel rendelkezők az iskolai ifjúsági könyvtárat is látogathatták, onnan szintén kölcsönözhetek könyveket.

Az olvasóköri tagok száma az egykori jegyző, Kovács József tanító visszaemlékezése szerint az alapítási évben 60—70 fő volt. Ekkor a tagok között nők még nem voltak. Ez a helyzet azonban csak egészen rövid ideig maradt így, hiszen a színjátszó csoport megalakulásával női szereplőkre is szükség lett. A tagság részére havonta két alkalommal ismeretterjesztő előadásokat, kirándulásokat, találkozókat szerveztek, s szinte valamennyi „hazafias” ünnepségen, évfordulón részt vettek. Egyik legemlékezetesebb ezek közül az 1931. szeptember 9-én Izsó Miklós szobrász születése százéves évfordulójának megünneplésén való részvételük, amelyet Disznóshorvátton rendeztek. Izsó Miklós ugyanis a közigazgatásilag egységes bányásztelepülésen, Disznóshorvátton született. Szalmafedeles szülőházát még 1909-ben lebontották, de néhány évvel később azt az utcát, ahol szülőháza volt, Izsó

Miklós utcának nevezték el. Helyi adatok szerint még iskolában sem járt a későbbi nagy művész, amikor már az Ormospatak iszapjából kis szobrokat készített. Később a híres debreceni Csokonai-szobor vázlatához is Ormospusztáról viszi az agyagot. Vésője élete delén, munkásságának legértékesebb korszakában hullott ki kezéből. Negyvennégy éves korában halt meg. Halálának 75. évfordulóján 1960-ban Disznóshorvátot — mint már említettük — Izsófalvának nevezték el. Az 1931-i centenáriumi ünnepségen részt vett az olvasókör zenekara, énekkara és színjátszó csoportja, a környező iskolák tanulóinak részvételével műsorral egybekötött megemlékezést tartottak.

1938. augusztus 7-én a vendéglő nagytermében rendkívüli közgyűlést tartott az Olvasókör választmánya. Napirenden az alapszabály megváltoztatása szerepelt. Szemán István elnök felkérésére Kovács József jegyző olvasta fel az alapszabály módosítandó pontjait, mely szerint a régi alapszabály 1. és 2. paragrafusait kívánják megváltoztatni. Első paragrafus: Az Ormospusztai Munkások Olvasóköre helyett, az olvasókör a Hibey Hosztják Albert Olvasókör nevet veszi fel.

A második paragrafusban pedig a helyi levegőegylet és polgári lövészker erkölcsi és anyagi támogatását jelölik meg. A módosítást a Magyar Kir. BM. 108.467/1939. VII. A. ügyszám alapján a 31943/1939. sz. levelében az Alispáni Hivatal jóváhagyta.

A színjátszók sikereit számos jól sikerült előadás jelzi. Általában az ekkor divatos és tömegsikert elérő könnyebb darabokat, operetteket, népszínműveket adták elő: pl. Iglói diákok, Mária főhadnagy, Mese az írógépről, Aranysárga falevél, A csavargó, Falu rossza, Sárga csikó, A bor, Piros bugyelláris stb. A telt házak előtt játszott előadások anyagilag is hatékonyan segítették az olvasókör zavartalan működését. A színjátszók az egyszerű bányászok és hozzátartozóik közül kerültek ki, kezdetben nagyon sokan nehezen írtak-olvastak. Heinisch Sándor tanító, olvasóköri rendező és Kovács József tanító írja le számukra és olvassa fel előttük a szerepeket. Ez azonban csak kezdetben, az első előadások betanulásakor történik így, később már mindenki maga vállalkozik ezekre a feladatokra.

1928-tól Kovács József tanító rendezi az előadásokat. 1930-ban a debreceni kerületi színjátszó versenyen az Oroszlánszelídítő és a Forog vagy nem forog című komédiával első helyezést érnek el. 1931-ben Budapesten, a vasutasok székházában ismét első lesznek. S ezek a sikerek országosan ismertté teszik a színjátszókat. Egy-egy darab (Mágnás Miska, Csókos hu-

szárok, Aranyárga falevél) sikereire még ma is szívesen emlékeznek az idősebbek.

A bányauzem vezetője valamennyi rendezvényen részt vett. Addig el sem lehetett kezdeni az előadást, amíg ő meg nem érkezett. A rendezvényeken való részvételre az üzem dolgozóit is kötelezte. A kezdeti sikerek újabb és újabb előadások bemutatására sarkallják a színjátszókat. 1933-ban nagy sikerrel adják elő Mikszáth: A vén gazember című művét. A sikeresebb darabokkal más városokban is szerepelnek, pl. Szatmárnémetiben, Kapnikbányán, Debrecenben is fellépnek.

1937-ben a debreceni országos versenyen megelőzik a Tungsram Lámpagyár csoportját, 1938-ban pedig az Óbudai Hajógyár színjátszóitól veszik el az elsőséget. E versenyt a Vasúti és Hajózási Klub Csengeri utcai székházában tartották, ahol elnyerték a Műkedvelő Egyesületek Országos Szövetsége II. Országos Műkedvelő Versenyének díját is.

A második világháború eseményei miatt a színjátszás is háttérbe szorul. Csupán az iskola színjátszói próbálják ezt a hiányt pótolni, több-kevesebb eredménnyel. 1940-ben ugyan eleget tesznek még a kapnikbányai meghívásnak, de ez már az olvasóköri színjátszás hattyúdala. A negyvenes évek vége felé a színjátszói tevékenység már teljesen elszorvad.

A színjátszás és a könyvtári tevékenység mellett a sporttal és különböző közös szórakozást jelentő játékokkal is sokat törődnek. A könyvtár szomszédságában saját erőből felépítik a tekepályát, továbbá szakkört létesítenek. Ugyanakkor tiltják a hazard kártyajátékokat. A vezetőség olyan határozatot hozott, hogy a vezetőség tagjai elkobozhatják az ilyen játékból eredő pénzüsségeket a játékosoktól. Havonta egy alkalommal a tagok részére klubestet szerveztek, ahol a nőket virággal, a férfiakat pedig valamely szerény ajándékkal köszöntötték. Természetesen voltak ezek között értékes tárgyjutalmak is, mint pl. 1934-ben a tízéves jubileumra készített kerámia-tálacska, amelyen az olvasókör címe és alapítási évszáma olvasható.

Az olvasókör adminisztrációját — szokatlan módon — maguk a tagok végezték. Minden tag kapott egy-egy nyilvántartó füzetet, s ebbe vezette a rendezvények bevételeit, a kiadásokat, tehát valójában mindenki magának készített mérleget az olvasókör vagyoni helyzetéről. Az olvasókör vagyonából kölcsönt nem adhattak senkinek, ezt az alapszabály is tiltotta. Az elnöknek viszont joga volt ahhoz, hogy esetenként segélyeket adjon az arra rászorulóknak.

Az elnököt és a kör tisztikarát háromévenként választották. Szemán István 1924-től 1946-ig volt az olvasókör elnöke.

Az ormospusztai olvasókör összesen húsz évig működött. A Diósgyőr-höz tartozó egyesületek közül legkésőbb alakult és legkorábban szűnt meg. Az olvasókör tevékenységét alapvetően meghatározta az, hogy a kilenc tagú vezetőség között csupán két értelmiségi volt, a többiek valamennyien munkások, akik a fárasztó napi munka után is szívesen vállalták a műveltség terjesztését. Elismerést érdemel ez a tevékenység azért is, mert akkor, amikor a szomszédos bányatelepüléseken (Rudabánya, Sajószentpéter) tisztai és altisztai kaszinók működtek csak — amelyekbe munkások nem járhattak — Ormospusztán a munkások kulturálódása vált általa lehetővé. Az olvasókör gyakorlatilag 1926 és 1946 között működött. A felszabadulás után megpróbálják ugyan a régi alapon folytatni a tevékenységet és újra bemutatják a „Mesék az írógépről” című operettet, amelyről a Szén és Acél 1946. június 19-i száma így ír: „Ha az előadást nézzük és figyelembe vesszük, a szereplők mind a föld mélyéből hozták fel a munkáskultúra eme gyémántjait — akkor kétségtelen, hogy a teljesítmény túlmegy a műkedvelő átlagon.” A művelődés irányítását azonban ekkor már az SZDP vette át. Rónai Sándor, akkori kereskedelemügyi miniszter feleségével vesz részt augusztus 29-én egy rendezvényen, amely egyben az SZDP zászlószentelési ünnepsége is volt. Kampányt indítanak a folyóiratok megrendelésére, elsősorban az üzemi lapnak, a Szén és Acél-nak az előfizetését szorgalmazzák. Az eredményes „önkiszolgáló” terjesztői munkáról az említett lap 1946. január 17-én így ír: „Megoldották a Szén és Acél terjesztését. A lapokat kiteszik a bánya egyik forgalmas helyére és minden bányász, aki érdeklődik a lap iránt, kiszolgálja saját magát. A kasszában egy-két lap ára kivételével mindig benne volt a pénz.”

A könyvtár vezetésével Dulházi László vezetőségi tagot bízták meg. Selejtezéseket hajtanak végre, kb. 500 kötetet vonnak ki a könyvtár állományából. (Összállománya ekkor kb. 3000 kötet.) A selejtezések után szervezeti változásokra kerül sor. A könyvtárat a bányaüzem szakszervezeti bizottsága veszi át, s ezzel az olvasókör tevékenysége gyakorlatilag megszűnik. A könyvtár fejlődése azonban töretlen marad, s jelenleg 15 000 kötetes állománnyal várja a bányaüzem dolgozóit, nagyobb és jobb anyagi és személyi lehetőségek közt, magasabb szinten végzi azt a művelő és nevelő tevékenységet, amit az elődök 45 évvel ezelőtt szerény keretek közt, de áldozatos munkával létrehoztak.

IRODALOMJEGYZÉK

Borsod megyei Tanügy 1932. 3. sz.

Deák Gábor: Borsod megye munkásmozgalmának története. (Kézirat 1955.)

Kovács József: Ormosbánya története. (Kézirat 1934.)

Lehoczky Alfréd: A borsodi szénbányászat története II. Miskolc 1957.

Magyar Jövő 1923. április 15.

Ormospusztai Munkások Olvasókörenek alapszabálya 1926. Megyei Levéltár Miskolc

Módosított alapszabály 1938. Megyei Levéltár Miskolc

Rudabánya ércbányászata. Bp. 1957. Műszaki Kiadó

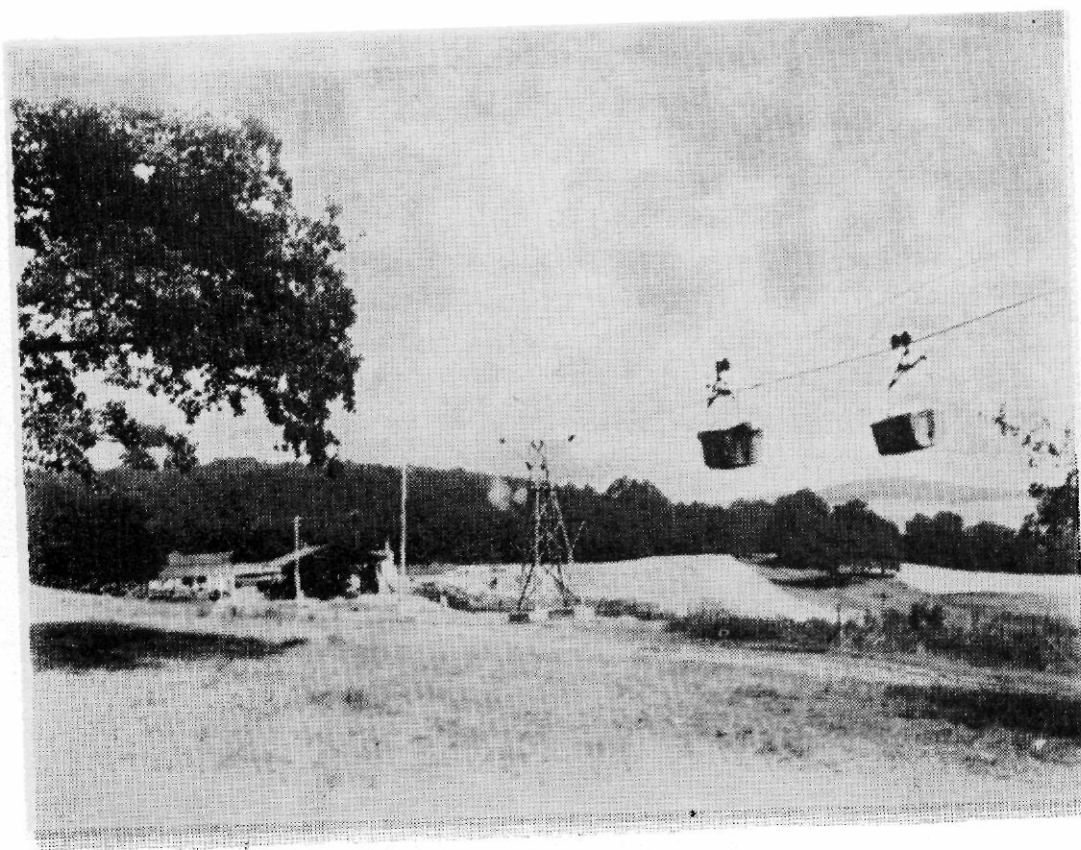
Viszóczky György: Ormosbánya 25 éve. (Kézirat 1969.)

Viszóczky Sándor: Színjátzás Ormosbányán. (Kézirat 1971.)

Mellékletek

*A szénrétegek megállapítása mélyfúrással
(1907)*

*Ormospuszta bányatelep II. akna
(1908)*

*Az első tánciskola tagjai
(1910)*

Barcsik János Magyar

Kassai 1917. III. 3.

Uram! Szeretném Önt: értes-
íteni hogy a korábbi intézked-
éseim sorozatát és mag. kaptam
melyek. igen nagy örömet
tett nekem. Hittam hogy
mag. felejtett el az állami
bizottság mag. hogy mindig
esemben. nem semmi intéz-
vény. már. De mit nem
lehet csak egy hónapban
2. körlet. ami. Felté-
mint kérték sorozat

Barcsik János Gyula levele a kassai börtönből
(1917)

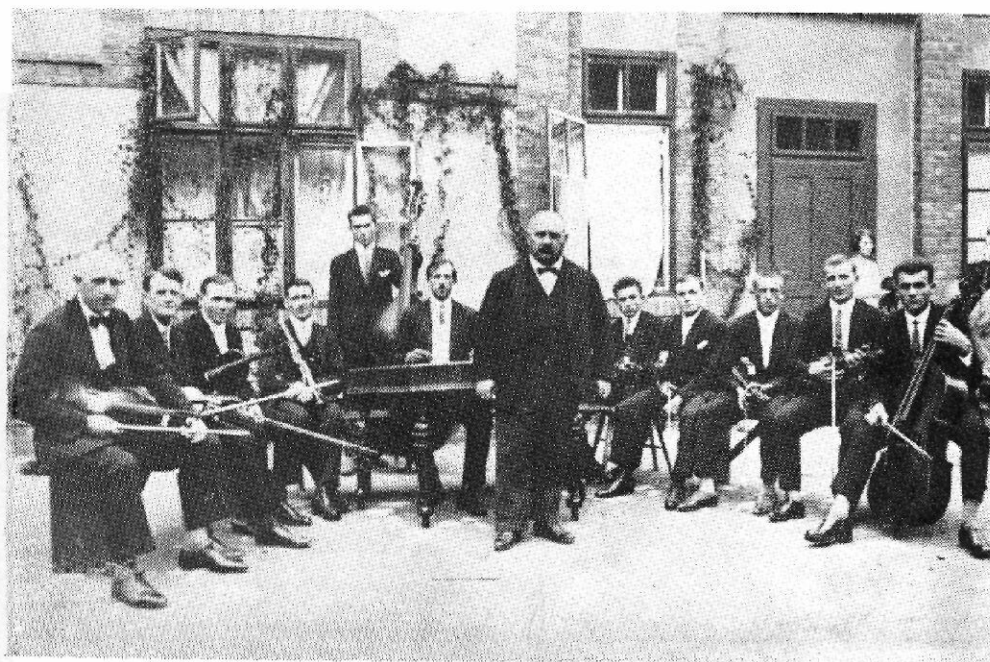
Az olvasókör helyisége
(1924)

Szemán István Állami- és Kossuth-díjas lakatos.
Húsz évig volt az olvasókör elnöke
(1924)

Az olvasókör első könyvtárosa
(1924)

*Az első zenekar
(1927)*

A bányauzem hivatalháza
(1924)

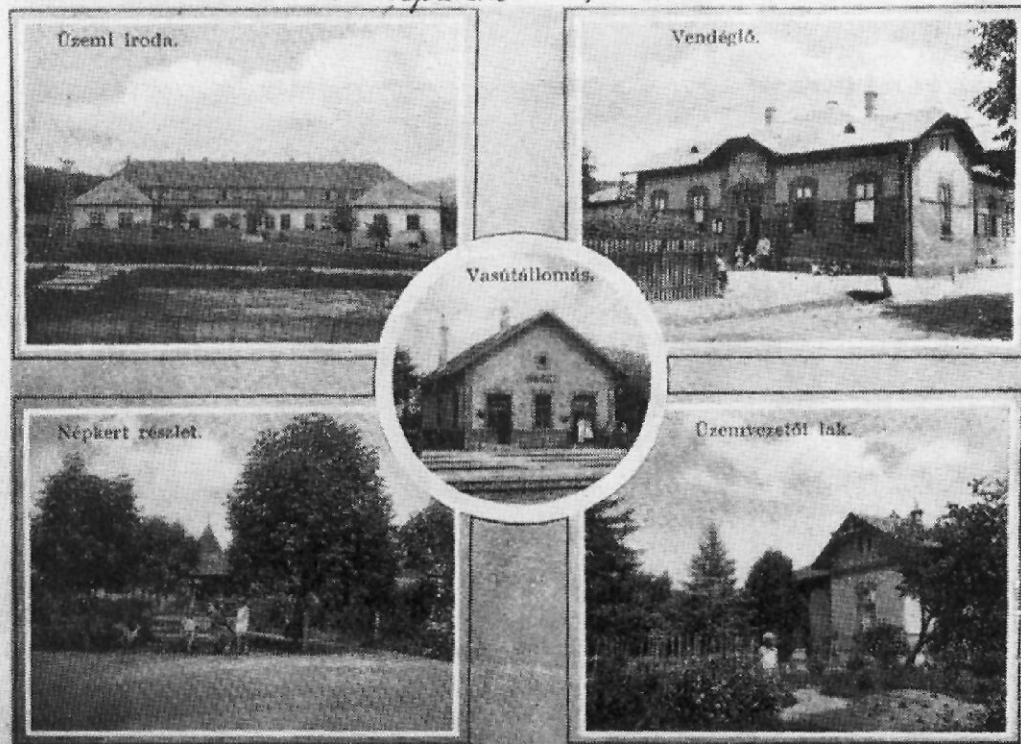

A bányatelep távlati képe
(1925)

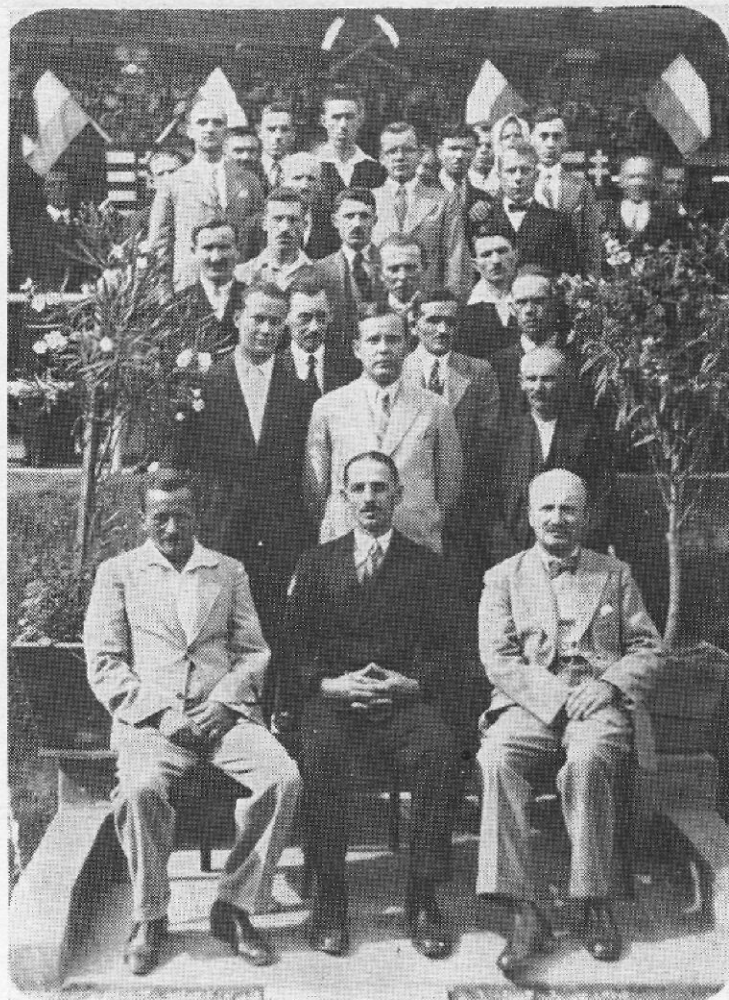
Az 1924-ben alakult olvasókör vezetősége
(1926)

Ormospuszta 1927-ben

M. kir. szénbányatelep részletei Ormos pusztán.

*Bányatelepi kép
(1927)*

*Tekepálya avatása
(1926)*

Kovács József tanító, olvasóköri jegyző az iskola tanulói között

Tárgy: Disznóbányai utcának elnevezése.

Tisztelt Képviselőtestület!

A belügyminiszter úr néhány évvel ezelőtt elrendelte, hogy azoknak a községeknek az utcáit, melyek eddig elnevezve nincsenek, valamilyen elszakított országrészen lévő város vagy nevezetes személy nevét kapja.

A Disznóbányát történetére vonatkozó adatok gyűjtése közben kiderült, hogy községünknek is vannak olyan nagyjai, kikről az utcákat elnevezhetjük. Ezek közül az egyik a magyar szobrászatban a magyar írány megalapítója, Izsó Miklós, ki nemcsak hazánkban, hanem külföldön is ismert. Születésének századik évfordulója a jövő évi szeptember 9-én lesz.

Tisztelettel indítványozom, hogy az az utca, melyben Izsó Miklós született, róla "Izsó Miklós utca"-nak nevezessék el / a község teljes részéről a ~~községi tanács~~ / A másik utca pedig / mely a Mártírtől délre fekszik / a vasúti töltéssel párhuzamosan / Egressy-utcának nevezessék. Ezt az elnevezést azért ajánlom, mert Egressy Gábor országgyűlési képviselő az én atyja községünkben volt reá. Iskolász. Egressy Gábor korábban a színházi életben is ismert volt. Testvére, Béni pedig nevét örökké ismertté tette, mert ő volt a Szózat dallamának szerzője a mi magyar ál a világon, a Szózat imádása lesz a magyarnak. Egressy Béni a Nemzeti Színház énekese mint költő és dalszerző is kiváló volt. Erkel Ferenc operáinak szövegét Egressy Béni írta. Sok ismert dalnak ő a szerzője. Petőfi költeményei közül igen sokat megzenésített. A "Fel, fel vitézek a határa" című indulót ő írta. Atyjuk mikor a kőművesi állást elhagyta, községünkben lakott / a mai Czeizler-féle házban / Sirja a disznóbányai területen van - jeletemül -. Az Egressy családnak más emléket nem tudunk állítani csak azt, hogy községünk egyik utcáját a családról nevezzük el Egressy- utcának. I

Indítványozom végül, hogy Ormospuszta Ormos-bányatelepnek nevezessék el Ormospuszta néven pedig csak a régi Ormospuszta-tanya maradjon meg.

Indítványomat a tisz. Képviselőtestület elé ajánlom, vagyok Disznóbányát, 1930. évi december hó 26.

Tisztelettel :

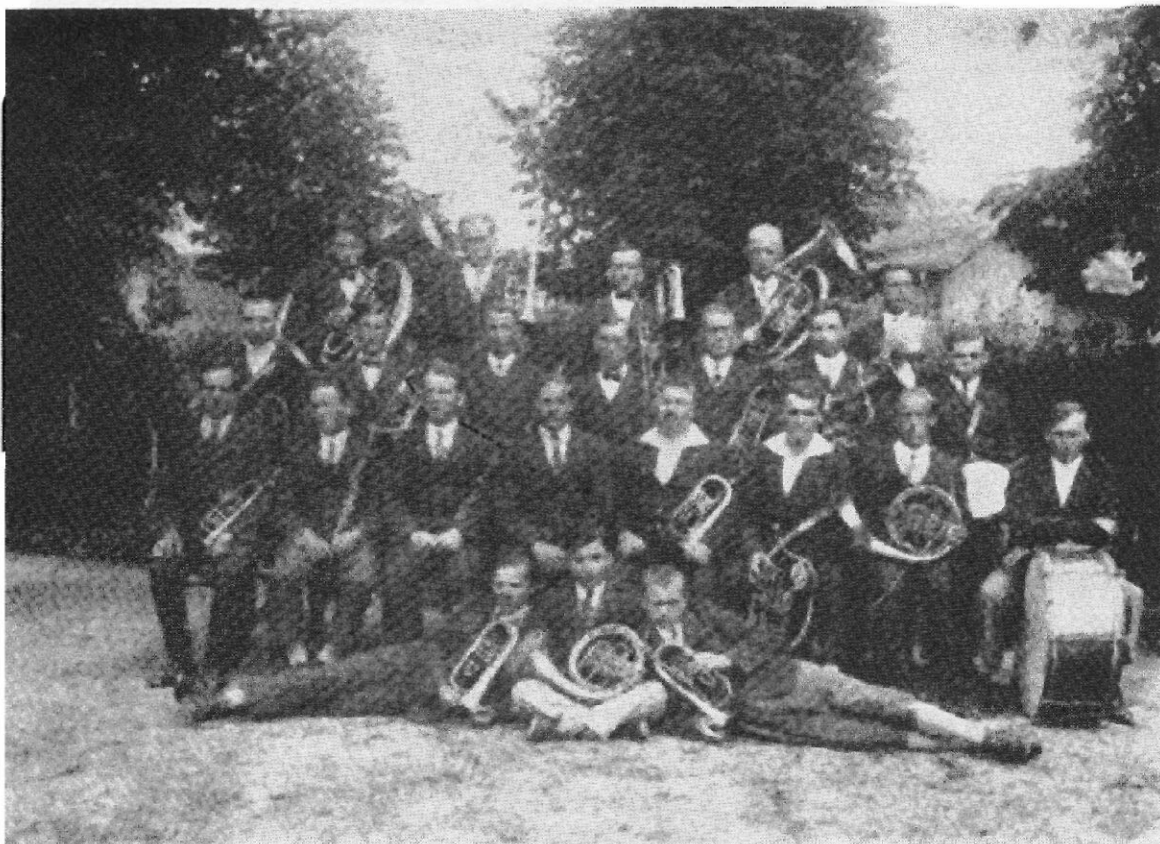
István László

községi vez. tanító.

A képviselőtestülethez írott levél a névváltoztatásokkal kapcsolatban
(1930)

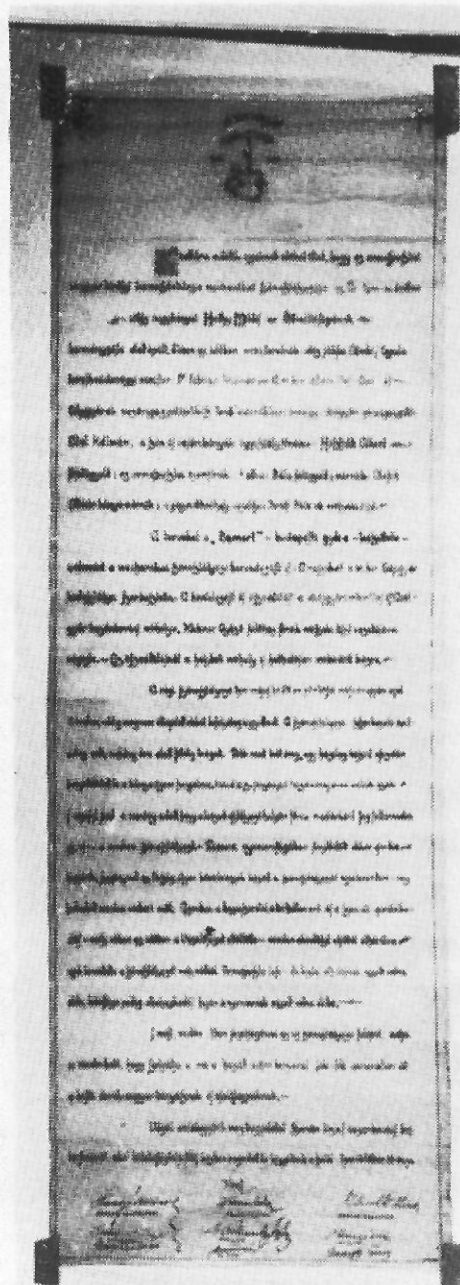
A Műkedvelő Egyesületek Országos Szövetsége versenyén nyert
első díj
(1932)

Az olvasókör fúvószenekara
(1932)

*Az olvasókör „Palotás” táncsoportja
(1932)*

Az új szénosztályozó alapkövébe helyezett dokumentum
(1933)

TUDNIVALÓK. 1. Ezen szabályzatot tartozik a tag az egyesület helyiségéből való kimenetelekor a könyvtár igénybevételekor a kört szolgátnak, valamint a könyvtárosnak kívánatra bemutatni.

2. A könyvek igénybe vételénél a könyvtár vezetője különösen a könyvet igénybevevő tag a saját érdekében tartozik a könyv állapotát és tisztaságáról meggyőződni és észrevételét a könyvtárossal közölni, mert a beszállított könyvek épségeért és tisztaságáért a könyvet kölcsönző tag felelős.

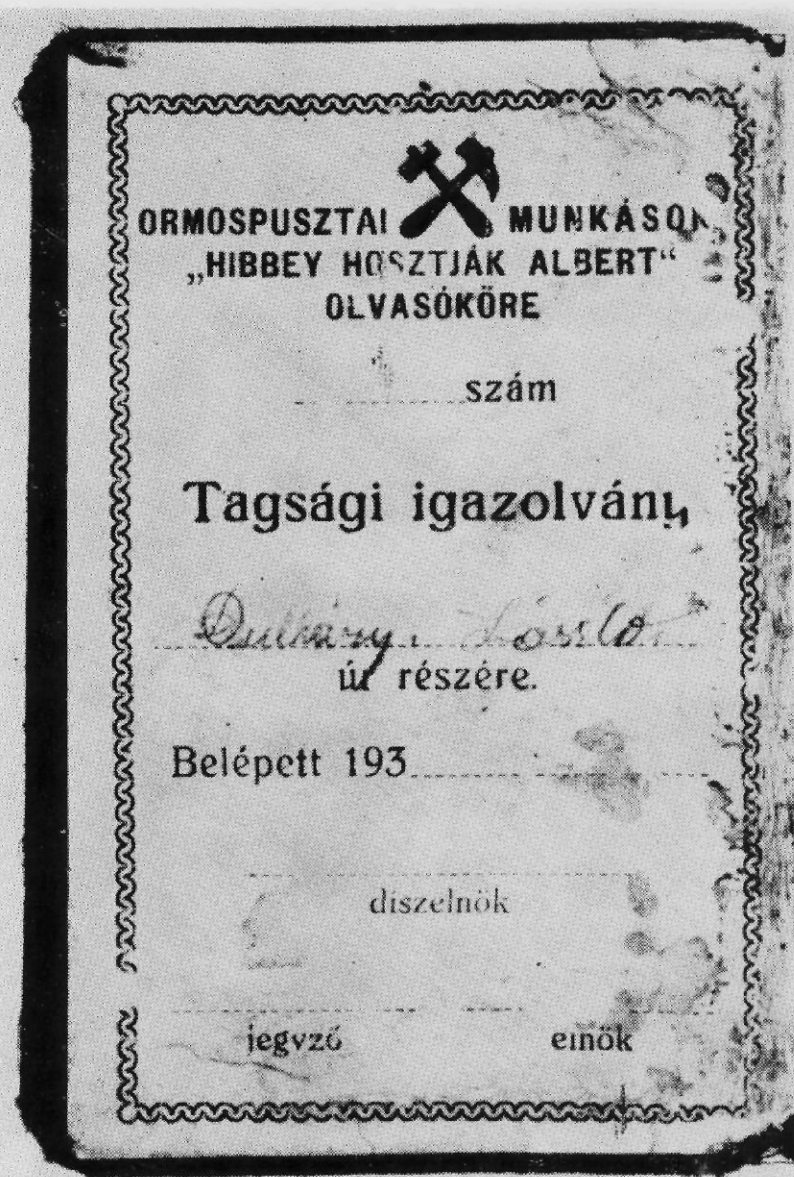
3. A könyv két hétig díjtalanul, két hét után minden megkezdett hétre 10 fillér késedelmi díj fizetése ellenében használható. A késedelmi idő azonban legfeljebb 14 nap lehet.

4. Köteles minden tag magát az egyesület szabályainak alávetni és az egyesület helyiségeiben a ház szabályai szerint viselkedni.

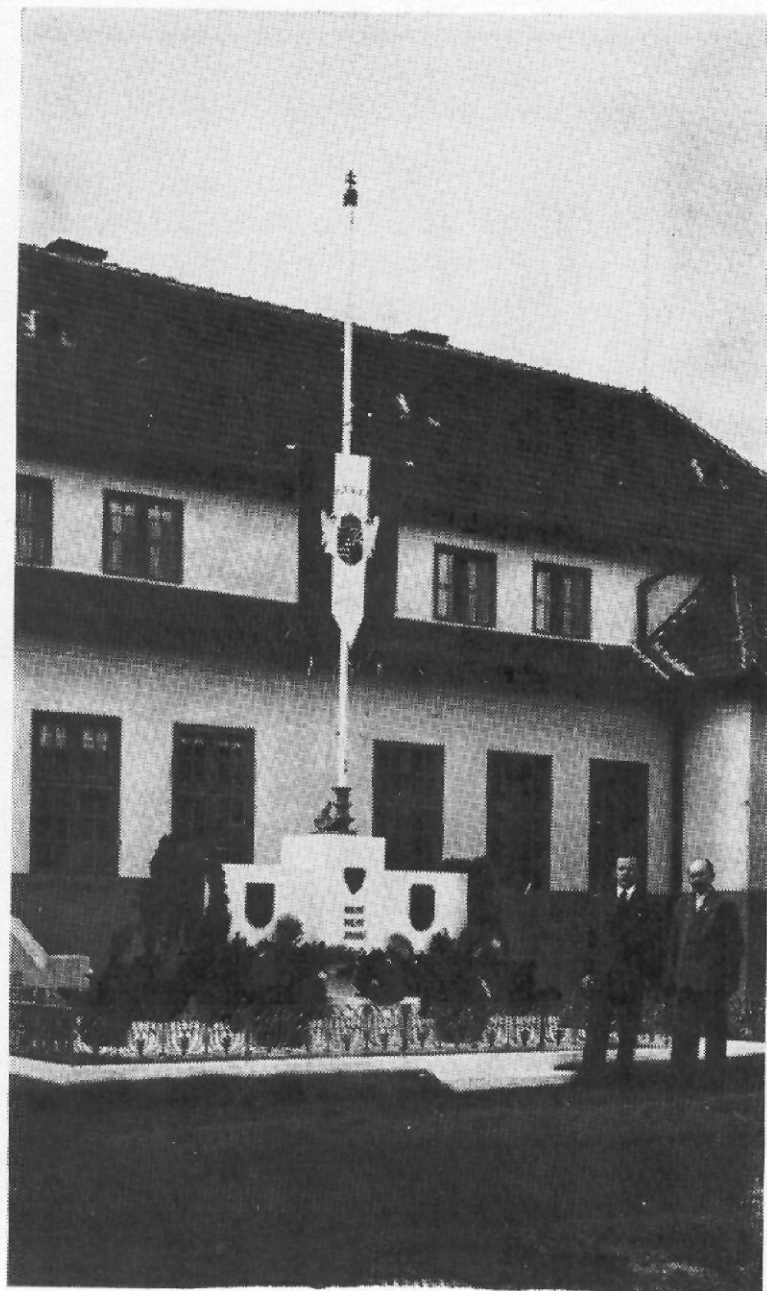
5. Az üzemtől való eltávozás egy számlálás alkalmával tartozik a tag a számlálási jegyével a könyvtárhoz járni, valamint tartozik a könyvtárossal beszélni.

Buda-pest, 1934. évi.

A könyvtár használati szabályzata
(1934)

Tagsági igazolvány
(1938)

*Országzászló szentelése
(1938)*

*A Kapnikbányán szerepelt kultúrcsoport
a szatmárnémeti pályaudvaron
(1940)*

*Szakszervezeti könyvtár
(1971)*

A mellékletben közreadott dokumentumok Dulházi László, Kovács József, Szemán István, György, valamint az ormosbányai művelődési ház tulajdonában vannak.

Az anyag készítésénél felhasználtam Dulházi László, Kovács József és Szemán István szóbeli közléseit.

A sorozatban eddig megjelent:

1. Magyar András: A diósgyőri „Jószerecsse” Dal- és Önképzőkör Könyvtárának tört.
2. Magyar András: A perecesi „Bányamécs” Dal- és Műkedvelő Egylet Olvasókörér. története.
3. Hernádi Istvánné: A borsodnádasi munkás olvasó-egylet könyvtárának története.

TARTALOM

Előszó	3
Bevezetés	5
Az Ormospusztai Munkás Olvasókör története . .	9
Irodalomjegyzék	17
Mellékletek	19

Kiadja az SZMT Központi Könyvtára, Miskolc
Felelős kiadó: Magyar András könyvtárvezető
Megjelent 600 példányban B/5 méretben, 2 ív terjedelemben

Borsod megyei Nyomdaipari Vállalat — 1971 — 9125
Felelős vezető: Szemes István